

Колеравая сімволіка ў лірыцы Максіма Багдановіча і Анатоля Вялюгіна

Напэўна, кожны з нас хоць раз заўважаў, якой магічнай, прыцягальнай сілай валодае колер. Ён радуе або засмучае, прыносіць эстэтычную асалоду або раздражняе, натхняе на творчасць або пагружае ў меланхолію. У любым выпадку колер так ці інакш уздзейнічае на нашы думкі і пачуцці, і нават больш, чым мы самі таго жадаем. Яго незвычайныя магчымасці вядомыя людзям здаўна, і невыпадкова служкі мастацтва здолелі выявіць характэрныя асаблівасці колераў і заканамернасці іх спалучэння. Дзякуючы фантазіі чалавек можа ў звычайных рэчах заўважаць адметнае, ствараць уласныя вобразы на падставе асацыяцый.

Мастак слова, спалучаючы той ці іншы колер з прадметам або з'явай, найчасцей бачыць яго функцыю глыбей, надае створанаму вобразу больш шырокае напэўненне. Гэта значыць, што ў яго свядомасці нарадзіўся мастацкі вобраз, які, можа стацца, будзе даступны не кожнаму чытачу для асэнсавання і ўсведамлення. Пісьменнік можа надзяліць прадмет колерам, які ўвогуле не ўласцівы яму. Менавіта такія выпадкі з'яўляюцца найбольш цікавымі, бо можна казаць пра нараджэнне індывідуальна-аўтарскай вобразнасці. Да традыцыйнай семантыкі і трактоўкі таго ці іншага колеру далучаецца нешта новае, бо кожны сапраўдны творца валодае непаўторным бачаннем рэчаіснасці.

Каб пацвердзіць выказаную думку, паспрабуем параўнаць колеравую палітру вершаў знакамітых беларускіх паэтаў М. Багдановіча і А. Вялюгіна. Зразумела, што ў ёй будуць сустрэкацца падабенствы, калі пэўная з'ява паўстае ў адных і тых жа фарбах. Аднак ідрозненняў будзе значна больш. Уплываюць на выбар аўтарам колеравай характарыстыкі прадметаў і абставіны яго жыцця, і час, і асаблівасці светапогляду, і эстэтычныя прыхільнасці, таму разглядаць і асэнсоўваць гаму фарбаў у вершах трэба з улікам розных фактараў.

Для параўнання возьмем усім вядомы «Вянок» М. Багдановіча і зборнік А. Вялюгіна «Адрас любові». Трэба адзначыць, што абодва паэты найчасцей выкарыстоўваюць у творах канкрэтныя колеры. У А. Вялюгіна самыя ўжывальныя *белы*, *чорны* і *сіні*, у М. Багдановіча – таксама, астатнія колеры сустрэкаюцца не так часта і рэдка маюць дадатковую семантыку. Важна адзначыць, што ў М. Багдановіча замест беллага пераважна сустрэкаецца *срэбны* колер. Аднак, думаецца, лічыць яго нейкім дапаўненнем беллага нельга, таму што белы колер фактычна не мае адценняў. Срэбны колер у кантэксце лірыкі М. Багдановіча хутчэй за ўсё не трэба аддзяляць ад беллага, а варта разглядаць як адно цэлае, надаючы яму дадатковую семантыку ўрачыстасці, узнёсласці.

Белы колер займае, думаецца, цэнтральнае месца ў творчасці паэтаў. Семантыка яго цікавая і неадназначная. Найперш колер адметны тым, што яшчэ з глыбокай старажытнасці меў толькі станоўчыя значэнні. Гэта сімвал міру – вось чаму варагуючы бок у знак прымірэння ўзнямае белы сцяг. Паколькі колер амаль не ўтрымлівае ў сабе іншых адценняў, яго разглядаюць як сімвал цнатлівасці, праўды і чысціні. Гэта таксама сімвал невядомасці, свабоды, надзеі і адкрытасці, вечнасці і бясконцасці, а ў хрысціянстве – хрышчэння і прычашчэння, многіх рэлігійных свят, такіх, як Каляды і Вялікдзень. Разам з тым белы колер, як лічыць даследчык Я. Крук, – гэта «сімвал смутку, жалобы,

гора, смерці, трансфармацыі, пераходу ў іншы стан, сімвал дарогі з аднаго свету ў іншы. У міфалагічным сэнсе слова белы колер – гэта сімвал бязмежнасці, вечнасці Сусвету» [3, с. 69].

У вершы А. Вялюгіна «Жыцця майго і смерці пераправы...» белы колер якраз выконвае падобную функцыю: «Спакой навокал... / Гэтак бела-бела, / Нібы калыша воблака мяне...» [2, с. 197]. У творы лірычнага героя літаральна выпягваюць з пашчы смерці, калі ён ужо стаіць на парозе Вечнасці. Не абышоў тэму смерці і М. Багдановіч, у яго вершах таксама сустракаем белы колер з адпаведным значэннем: «Дзе вы, лясоў, палёў цвяты? / Вас холад загубіў! / Чаму ж ён срэбныя цвяты / На гэтым шкле ўзрасціў?» [1, с. 123]. А далей аўтар называе гэтыя белыя («срэбныя») кветкі мёртвымі, і зразумела чаму: іх спарадзіла сама смерць у вобразе зімы.

Даследчыца Л.М. Міронава сцвярджае, што «ў прыродзе белы – не заўсёды добры колер. Ён уласцівы таксама некаторым стыхіям, якія чужыя ці варожыя чалавеку. Снег, лёд, іней, белая пена марскіх хваляў, недасяжныя горныя вяршыні, воблакі...» [4, с. 53]. М. Багдановіч аднак, часта праводзіць іншую думку. Напрыклад, у творы «Зімовая дарога» паўстаюць прыгожыя малюнкi прыроды, а менавіта – белая ад снегу дарога, якая ў цэлым сімвалізуе шлях і надзею: «Шпарка коні імчацца у полі, / Сумна бомы гудзяць пад дугой, / Запяваюць аб долі і волі, / Навяваюць у сэрцы спакой. / Ёюцца змейкай срабрыстай дарожкі...» [1, с. 71]. Белы як сімвал надзеі часта сустракаецца і ў творах А. Вялюгіна. Напрыклад, у вершы «Калыханка»: «Спі, засні, маё дзіцятка, / Позні ў лесе час. / Белакрылая палатка / Прытуліла нас» [2, с. 177]. У дадзеным выпадку эпітэт *белакрылая* сімвалізуе чалавечую надзею: хутка скончыцца вайна, бацька збудуе новы дом, а пакуль добра і ў гэтай палатцы, якая так прыхільна прытуліла іх. А вось яшчэ цікавыя радкі з твора А. Вялюгіна «Белазорае бабіна лета», дзе белы колер выступае сімвалам пачатку, маладосці і жыцця: «Белазорае бабіна лета / У гародчыку расцвіло. / Пчолы, ўпіўшыся ў зрэнке кветак, / Зноў адчулі вясны цяпло» [2, с. 86]. Заўважым, што ў вершы гэты матыў гучыць і далей: «Як жа сівер замкне азёры, / Распране густалісты лес? / Паглядзі: / Запаліць свае зоры / Зноў наважыўся белы бэз» [2, с. 86]. Матыў жыцця перадаецца праз белы колер і ў вершы М. Багдановіча «Прывет табе, жыццё на волі!»: «Калі жа пабляднее золак / І цёмнай зробіцца вада, / Заззяе серабром іголак / Зор грамада» [1, с. 60]. Магчыма, праз гэтае срэбра зор аўтар хацеў паказаць іскру, агеньчык жыцця, якое падтрымліваецца прыродай.

Адно з самых прыкметных месцаў у палітры вершаў А. Вялюгіна займае *чорны* колер. Найперш ён сустракаецца пры апісанні падзей Вялікай Айчыннай вайны, жахі якой непасрэдна перажыў і бачыў паэт. Зразумела, чаму пісьменнік многае маляваў цёмнымі фарбамі. У М. Багдановіча чорны колер не так пашыраны, сустракаецца даволі рэдка для абазначэння простых жыццёвых з'яў.

Калі звярнуцца да семантыкі колеру, то чорны амаль паўсюдна лічыцца колерам негатыўнасці і сумных падзей, хоць «біблейскія тэксты не пакідаюць ніякіх сумненняў адносна аксіялогіі чорнага (таксама, як і іншых колераў): тое, што створана Богам, не можа падлягаць чалавечаму суду. Ён стварае і святло, і цемру ў свой час і ў сваім месцы, і стварэнне Яго заўсёды перапоўнена мудрасці і гармоніі» [4, с. 61]. Аднак жа людзі прыпісвалі дадзенаму колеру адмоўны

сэнс. У беларусаў ён сімвалізуе жалобу, смерць. Чорны – гэта разбурэнне, прыгнечанне, адчай, пустэча. У гэтым запэўніваюць радкі з вершаў А. Вялюгіна, дзе ён паказаў гора, якое прынесла людзям вайна: «За вокнамі агні і чорны снег...» [2, с. 197]; «Маўкліва на счарнелых бёрнах / Сядзяць маленькія карэйцы» [2, с. 102]; «...Каб хіжых чорных крыл павек не распасцёр / Над вамі войнаў новых жудасны касцёр» [2, с. 56]. Такім чынам, можна зрабіць вывад, што чорны колер у паэта-франтавіка – сімвал вайны, сімвал смерці.

У М. Багдановіча, мяркуючы па вершах, даволі нейтральнае стаўленне да чорнага. Ён рэдка выкарыстоўваецца пры апісанні прадметаў ці з’яў, і аўтар не заўсёды надае яму спецыфічную семантыку: «На чыстым аркушы, прад вузенькім акном, / Прыгожа літары выводзіць ён пяром, / Ёстаўляючы паміж іх чорнымі радамі / Чырвоную страку...» [1, с. 88]. У працытаваным урыўку з верша «Перапісчык» паэтызуецца праца чалавека, што афармляе на лісце радок за радком. Тым не менш і ў М. Багдановіча чорны колер можа выступаць сімвалам смутку, невядомасці, як, напрыклад, у творы «Была калісь пара: гучэла завіруха...», дзе лірычны герой вагаецца ў выбары жніцтвага шляху, не ведае свайго прызначэння: «Была калісь пара: гучэла завіруха / І замяла маёй мінуўшчыны сляды. / Усціхла ўжо яна... Плыўуць у даль гады, / А ўсё не б’юцца скрыдлы духа: / Куды цяпер ісці? Куды? / У душы гарыць агонь нуды, – пануры, чорны...» [1, с. 132].

У вершах гэтых аўтараў надзвычай часта сустракаецца *сіні* колер. Дадзенаму колеру ў нейкай ступені таксама прыпісваюць негатыўнае ўздзеянне на людзей: ён лічыцца халодным, цёмным, бо бярэ пачатак з чорнага. Аднак ён стварае ўмовы для развагі над жыццём, кліча да пошукаў сэнсу, сімвалізуе напорыстасць, адданасць, сур’ёзнасць і строгасць. У міфах – гэта праява боскага, загадкаваасці і каштоўнасці, а яшчэ – душа, свабода, глыбіня і мара. Разам з тым колер нібыта адцяляе ад нас прадметы: «Падобна да таго, як мы ідзём за прыемным прадметам, які ад нас аддаляецца, гэтаксама ахвотна мы глядзім на сіняе не тыму, што яно ўваходзіць у нас, а таму, што яно вядзе нас за сабой» [4, с. 78]. Таму, мабыць, нябесны блакіт прыцягвае мастакоў слова, бо там жыве выская мара, а ў марской глыбіні хаваецца сэнс жыцця.

Ірвецца ў сіняе неба душа лірычнага героя з твора М. Багдановіча «Падымі ўтвару сваё вока...»: «Ціха тучу блакіт закалыша, / У душы адрасце пара крыл, – / Узляціць яна ў сінюю вышу / І ў струях яе змые свой пыл» [1, с. 74]. У «Пентаметрах» паэт заклікае зірнуць у воды акіяна, каб пабачыць там каменьчыкі: «З нізкага берагу дно акіяна вачам недаступна, – / Глуха укрыла яго сіняя цемень вады. / Але ўзбярыся ўгару на вяршыну прыбрэжнай страмніны, – / Кожны каменьчык на дне, пэўна, пабачыш ты стуль» [1, с. 135]. Аднак ці толькі каменьчыкі заклікае аўтар пабачыць на акіянскім дне? Можа, ён меў на ўвазе пошук адказаў на «вечныя» пытанні, ды не сказаў пра гэта прама?

Як бачым, мастакі слова віртуозна карыстаюцца каларыстыкай. Разумеючы семантыку таго ці іншага колеру, яны часта пашыраюць яе і тым самым ствараюць свае, індывідуальныя, вобразы.

Літаратура

1. Багдановіч, М. Поўны збор твораў : у 3 т. / М. Багдановіч. – Мінск, 1992–1995. – Т. 1 : Вершы, паэмы, пераклады, наследаванні, чарнавыя накіды. – 1992.
2. Вялюгін, А. Адрас любові : выбранае / А. Вялюгін. – Мінск, 1964.

3. Крук, Я. Сімволіка беларускай народнай культуры / Я. Крук. – Мінск, 2000.
4. Миронова, Л.Н. Цвет в изобразительном искусстве : пособие для учителей / Л.Н. Миронова. – Минск, 2002.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ